

КРУПЕН СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕАЛИСТ

Александър Спиридонов

Когато отбелязваме годишнини като тази, ние неминуемо излизаме извън обичайния календарен повод и се стараем да изясним мястото на автори от мащаба на Георги Караславов в развитието на нашата литература. Зашото става дума не за какъв да е писател, а за създателя на „Селкор“, „Татул“, „Снаха“, „Танго“, „Обикновени хора“, „Споржилов“ и т. н. и т. н. Виден представител на социалистическия реализъм в нашата проза, Г. Караславов заслужава по-особено внимание в деня на своята 75-годишнина не само защото му дължим естественото за творец от такава величина уважение, но и защото за нас, съвременните писатели и критици на социалистическа България, отношението към неговото дело е принципиен въпрос. Така също е въпрос от особено методологическо естество и приближаващата годишнина на приятеля и съвременника на Г. Караславов от 30-те и началото на 40-те години Никола Йонков Вапцаров. Тия двама класици на социалистическия реализъм — единият в прозата, другият — в поезията, трябва да присъствуват във всички наши разговори за новите традиции на съвременната българска литература, за диалектичното единство между наследството и литературата, белязана със знака на комунистическата идейност и партийност. Самите те — както в своите изказвания, така и чрез своето творчество — ни навеждат на тая мисъл, карат ни да разсъждаваме за традицията на Елин Пелин, когато четем Георги Караславов, и за традицията на П. К. Яворов, когато препрочитаме неувяхващите строфи на Никола Вапцаров. Ударили със силата на своите големи таланти по nihilистичното отношение към досоциалистическата класика още тогава, когато „новият художествен реализъм“ укрепва и възмъжава, зародил се през 20-те години в поезията чрез творчеството на певеца на огнените гриви Христо Смирненски, по-нататък тези наши мащабни творци с особено място в нашата литература съумяват сами да станат традиция на младата литература на социалистическия реализъм.

Такава щастлива съдба имат само избраниците на една литература. . .

Учебникарството, примитивното обяснителство, вулгарното социологизуване или пък просто иконописното отношение към тези наши класици — Г. Караславов и Н. Вапцаров, — което не пощади дори и гения на нашия народ Христо Ботев, беше изградило и около техните имена един „ореол“ от дидактична скука и казионни „разбори“. Години наред беше говорено твърде много само за тяхната идейност и твърде малко или почти никак за рядката дори и за нашата литература художествена мощ на техните пера. Естествено тези явления са изживени — поне в техните фрапантни, крещящи форми както от нашата литературна историография, така и от нашата литературна критика. Но ние ще останем по средата на пътя, ако не разлистим учебниците по литература за нашите училища, ако не посетим университетските аудитории, за да чуем как се препода-

дава за Никола Вапцаров и Георги Караславов, каква инерция се заражда там, за да тръгне сред учителството, дали новаторските интерпретации са си пробили път или преподавателите по литература ще продължават да наливат в „невъзприемчивите“ глави на будната съвременна младеж скудоумни социологични „разбори“. За смели новатори, ярки хуманисти и изтънчени художници като тия двама наши литературни стълбове наистина е най-малкото недомислие, ако не и престъпление, вършено от бездарност и невежество, подобно казионно преподаване. Нашият голям съвременен поет и драматург Георги Джагаров, страстен поклонник на Христо Ботев, публикува през 1978 г. във в. „Литературен фронт“ една студия, която неслучайно раздвижи духовете и породи много разговори сред писатели и критици, литературни историци и теоретици. Изглежда, той е предусетил по-рано от нас и с много по-голям трагизъм каква опасност се крие в примитивизма, каква умъртвяваща сила притежава казионният подход, колко вледеняващи са пипалата на онова „научно“ познание, което се отнася с известна надменност към художественото. То разпъва на кръст мащабните строители на нашата литература, вместо да изгради върху техния принос една философия на литературата, вместо да ги разгледа и като портретисти на нашата народопсихология, и като създатели на нашия национален идеал за съществуване в далечното бъдеще, какъвто е случаят с Христо Ботев. Реагирайки против иконописното отношение към нашите класици — в случая към Христо Ботев, — поднасяйки един свой смел творчески прочит не само на текстовете, но и на съкровения подтекст на гения на България, Георги Джагаров разкрива рязко и ония малки умове, ония посредствени пера, които трошат костите на таланта, за да го натикат в своите калъпи по крилатата фраза на Е. Каранфилов, вместо да се опитат не само да го разберат, но и да извлекат поуки за своята съвременност от него.

В законния си стремеж да открива нови таланти и да налага нови автори нашата критика нерядко от своя страна изпада в безпринципна хвалебственост, подлага на инфлация утвърдителната литературнокритична терминология, загубва своя ориентир за върховете — минали и днешни, или пък, подведена от ведомствените административно-йерархически критерии, неволно започва да размества националните стойности, чиято девалвация би имала пагубно влияние не само за днешния, но и за бъдещия ни литературен ден.

Всяка епоха има право на свой прочит на класиката — особено пък що се отнася до социалистическо-реалистическата класика, към която принадлежи интересуваният ни тук автор. Излишно е да се доказва огромното възпитателно значение на неговото творчество, ролята му за формиране на новата хармонично развита социалистическа личност. Особено се актуализираха не само неговите образи на комунисти, които съставляват цяла галерия, но и образи като тия на Юрталана и Марьола, които има какво да кажат на съвременния българин, когато той конфликува с потребителските идеали на еснафа, с вещоманията, с продуктите на социалния херметизъм, извиращи от затворения в себе си градски бит. Нима е по-малко опасен за нравите и за нашия хуманистичен идеал култът към „стандарта“ на някои среди, на някои съвременни люде, измърващи социалния престиж на личността на везните на успеха, притежанието на вещи и материалните предпоставки за луксозно прекарване на времето, от някогашния култ на Юрталана към Голямата нива? И нима патологичните отклонения на Марьола са отишли веднъж завинаги в историята? Или пък са се трансформирали в подобни на тях ненормални състояния на личността, когато тя заболее от треската за вещи, от мечтата за изолация от големия свят на нашата тревожна епоха в луксозното гнездо на херметичния градски бит, способен не по-малко удачно да деформира човека от Марьолиния страх да не би снахата да ѝ вземе с труд спечелените нивици...

Възпявайки от начало до край в огромното си по обем и по идейно-естетическо съдържание творчество романтичната личност на комуниста, чиито идеали го издигат над неговата съвременност и го правят не само борец за по-красиво, по-щастливо и социално по-справедливо бъдеще, но и човек, дошъл от утешения ден в своята съвременност, за да конфликува трагично с нейната назадничавост и да я тегли могъщо към тържеството на нашите идеали, Г. Караславов днес ни среща с образите на комунисти — наши съвременници, независимо че са живели десетилетия преди нас. Нарекъл своя епос от шест романа „Обикновени хора“, Георги Караславов не само дава указание за типологията на герои, към които е ревностно привързано неговото перо, но е и крайно близък на съвременния българин със своя демократизъм, със своята партийност и народност, със своето умение да открива красотата и душевната извисеност на трудовия човек, да рисува неговата еволюция от безпросветната тъма на класовата неосъзнатост и политическа слепота до окриляващите душата идеи на партията. Трудно може да проумее неговия творчески подвиг оня, който не съумее да види как от том в том на „Обикновени хора“ се разкрива подготовката и узряването на народа за социалистическата революция, историческата роля на партията, осъществила гигантския завои в нашата национална съдба. Той наистина написа история на партията — и не само в „Обикновени хора“, „Танго“, „Селкор“ и т. н., но и в цялото си творчество, което не познава скокообразното развитие, коренно различните периоди, идейните лутания, зигзагите, извисяванията и спадовете. Но това е история в художествени образи, написана със средствата на литературата, която вметва органично в себе си публицистиката до толкова, до колкото ѝ е нужна, но винаги изтласква на преден план образа на героя, човека, готов да разкрива своята правда, да я брани, да воюва за нея и да умре за нея в името на България и на комунизма, както умират незабравимите комунисти от „Танго“. Както умира и септемвриецът Костадин Пиронев (IV ч. на „Обикновени хора“) — един от най-обаятелните герои на епопеята. Заедно с това неговото творчество се характеризира с една патетичност, която е ту приглушена и въздейства на читателя чрез постъпките на героя, ту открита и страстна и се изявява или с речта на герои като Спас Илков, или пък в словата на автора.

Като всеки епик — особено от ранга на автор, способен не само да замисли, но и да осъществи монументалната романова поредица „Обикновени хора“ — Георги Караславов привлича огромен брой факти в своето творчество, опира се на безброй анкети, изграждайки образите — само за „Обикновени хора“, по неговите собствени думи, те са над 500. Заслужава специален интерес въпросът за документалното начало в неговата проза, драматургия, публицистика, мемоаристика и литературна критика („Обикновени хора“, „Майка на всички“, „Близи и познати“, книгата за Н. Вапцаров и др.). И тук големият художник дава блестящи примери за това, как прецизно може да се изгради художествената тъкан примерно на една изящна като статуетка творба като „Танго“, стабилно опряна върху фактите от живота. При него документалното начало — дори и в „Споржилов“, роман, който още през 30-те години сочи една силна съвременна тенденция в прозата — се различава от безкрилото, безпомощно, сковаващо ума и въображението на автора позоваване на документите. Тук по-скоро става дума за клетвата на Георги Караславов, дадена още на младини, в твърде ранните за него дебютни години, да бъде верен на фактите от действителността, да не ги подлага на субективистично насилие, да ги проучва грижливо и внимателно, да ги съпоставя и анализира и след като ги натрупа със стотици в папката на своя творчески замисъл, да пристъпи към тяхното филтриране, към художественото им овладяване, за да ги върне там, откъдето ги е взел: на живота, сам превърнал ги в магическите мигове на творческия процес

в живот, в една караславовска вселена. Може би оттам идва социалният напор на неговото творчество. Унижените и оскърбените в произведенията му не само възкръсват за нов живот, не само заживяват отново, за да ни стряскат със своята бедност или с патологичните си душевни отклонения, резултат на деформиращото влияние на буржоазното общество, но и сурово искат сметка от господарите. Така неговата любима героиня Станка — обобщение на женските му образи, еманация на най-хубавите черти на българката — иска сметка от тилловите герои на Проходец („Обикновени хора“).

Един от редките психолози в нашата литература, Георги Караславов умее да рисува личността, когато тя е на границата, доведена или до безизходицата на Марьола, или до абсурдното собственическо чувство на Юрталана, или до крайната екзалтация от мечти по революционния празник като Спас Илков, или до отчаянието на Станка Тошаврова, дала живота на свидни близки в борбата с монархо-фашизма. Но в неговия психологически реализъм трудно може да се отдели психологът, който изследва в съкровени редове страданията на Севда от нейното бездетство, от социалния психолог, който разгръща в покрътителни страници пред нас историята на Марьолиното полудяване от тревоги за пустия и мизерен имот. Психологът е в единство и с народопсихолога, който знае и разкрива корените на Юрталановия култ към Голямата нива в редки социално-психологически анализи, но не може да си закрие очите за българската, селска, нашенска страст на този герой към труда, земята, стопанството, така разкривена, така деформирана и доведена до своето отрицание от собственическото чувство на чорбаджията. Но този рядък познавач на душата на нашия народ, който така задушевно умее да разказва за неговите обреди, обичаи, нрави, вярвания, показва и неговата материалистична философия, корените на атеизма му, неговото жизнелюбие, противоположни на всякакъв мистицизъм, съзерцателност, пасивност и примирение пред злото. В това отношение Георги Караславов съумя да разкрие и народните корени на прогресивната характерология, стабилната опора на народната традиция при изявата на комуниста. От него започна отсяването на бисерите на народната нравственост от елементите на консерватизъм, войнствуващо невежество, социално чувство за малоценност, суеверия и предразсъдъци, характерни за традиционния български морал по времето на досоциалистическия период — един процес, който се разви с пълна сила в нашата проза след Девети септември. Тук като примери могат да ни дойдат на помощ не само най-популярните му герои, споменавани дотук, но и образите на Кръстьо Тошавров и особено на Кръстевци, на близките на антифашистите от „Танго“, на епизодичните герои от „Татул“ и „Снаха“, които носим — ярки и пластични — в своето въображение благодарение на рядкото майсторство на Караславов да рисува със запомнящи се детайли и штрихи второстепенните герои.

Много е говорено — и с пълно право! — за комунистическата идейност на този автор, за неговата определена политическа позиция, за умението му да портретува епохата с образи-детайли, с характерни само за определен период повседневни разговори, със стриктен социологичен разрез на действителността, който му позволява да я гледа под микроскопа на своя аналитичен ум, но така, че виждайки микродетайлите и нюансите, да не загуби мащабността на определящите сили и тенденции. Виждайки Манол Коев и другите новобогаташи от „салона“ на Льоли, да не остане до тях, а да извежда мрачните силуети на Йоргов и Хаваджиева; извайвайки ги в целия им ръст на умни и опасни врагове, да не се стряска от истеричния им антикомунизъм и да им противопостави с бликащ от простотата на белетристичната фраза хуманистичен блясък великите хора на своята съвременност — тримата антифашисти, които умират призови с призивни възгласи: „Да живее комунизмът!“, „Да живее България!“ На маразма, дегероизацията, на фашисткия супермен без морални задръжки — продукт на

дехуманизацията на епохата, той противопостави — в „Танго“ и „Обикновени хора“, в „Селкор“, „Кавали свирят“ и другаде — героя на своето време, комуниста, бореца от Съпротивата, спасителя на своя народ и на човешката цивилизация. Автор с особен пиетет към конфликтното повествование, драматург в прозата и в пиесите си, той съумя да претвори най-яркия конфликт на своята епоха: класовата борба. Барикадата преминава като червена нишка през творбите му и разделя героите. От това, на коя страна от нея се намират те, личи и тяхната човешка величина, тяхната готовност за героизъм и саможертва, тяхната пълноценност, способността им да обичат и да бъдат обичани, да бъдат щастливи и да правят и другите щастливи. Излишно е да се обяснява — и той го разкри най-мощно с образа на Тъкачев, — че този, който е избрал реакционната страна на барикадата, воден от буржоазния си, класов манталитет, става предател на романтичните мечти на своята младост, предател на своето сърце, става студен егоцентрик и мизантроп, кара ни да мислим за буржоазното отчуждение, дегероизацията и дехуманизацията.

Той застана в талвега на нашия литературен процес още на младини, когато изплакваше заедно с цялата прогресивна литература покрусата от Септемврийското въстание („Кавалите плачат“), и написа в наши дни документалните творби „Кавали свирят“ и „Беличката гора“, сякаш за да затвори цикъла, разказвайки за новия живот там, където бяха горени и погребвани живи антифашистите. Без съмнение, за да се задържа десетилетия в най-динамичните води на литературния процес, причината е в многоостранния му и многопосочен талант, способен да се осъществява в различни жанрове — романи, повести, разкази; документални произведения; пиеси; мемоарни литературни очерци („Близки и познати“), студии (за Христо Смирненски например); публицистични статии срещу реакцията до Девети септември и срещу рицарите на студената война и свалените от власт експлоататори след Девети септември, фейлетони, очерци, репортажи, памфлети и др. Г. Караславов — публицистът и журналистът, винаги с ясна и актуална политическа позиция на воин-комунист, е в дълбоко единство с Караславов белетриста и драматурга. Една от отликите му — и може би най-определящата, най-физиономичната — е неговата борбеност, неговата настъпателност в борбата срещу злото, неговата ясна партийна позиция, актуалната му до злободневност политизация. За него няма човешки и социални пороци извън времето и пространството. Неговият мироглед на рано изявил се и постоянно израствал заедно с партията комунист не само подпомага художника, който винаги си поставя мащабни задачи, усещайки голямата вътрешна сила на своя талант, не само дава теоретична платформа на съдника на буржоазното общество и на страстния хуманист, но извисява интелектуално неговите произведения благодарение на идеите на научния комунизъм. В този смисъл неговият интелектуализъм е от особено висока класа, по творчеството му можем да напишем история на идеите, вълнували българското общество няколко десетилетия, да проследим сложния процес на проникване на комунистическия идеал до най-отдалечените кътчета на родината, до най-свитите и скромни трудови хора, и превръщането му в национален идеал.

Съдникът на юрталаповщината, авторът със световна известност, разкрил ужасните човешки деформации, причинени от частнособственическата психика и морал, логично се допълва от ваятеля на галерията от образи на комунисти, а той, от друга страна, от темпераментния полемист, винаги в близост до политическите сътресения на своята епоха. Той не привнася политика, класовите борби, социалните стихии в своите художествени произведения — те са в неразривно единство с другите компоненти, особена естетическа категория, изкристализирала в неговото творчество и превърнала се в белег на социалистическия реализъм у нас.

Тя, които през 20-те и 30-те години в златорожки унес зовяха литературата да стои далече от политиката, които я плашиха със злободневността и актуалността и уверяваха писателя, че пътят към неговото безсмъртие, към неговото естетическо присъствие в утрешния ден минава през изолацията от класовите борби, особено силно ненавиждаха Караславов. Ненавиждаха го от позициите на своя социален херметизъм, аполитичността и „вечните“ проблеми, с омразата на художествената немощ, която по-силно от всички други усеща блясъка на таланта — особено когато той е като самородния български талант на нашия автор. Нито златорожката линия, нито отявлените Йорданбадевици се стряскаха кой знае колко от ония честни автори, които смятаха, че прогресивната идейност от само себе си ще направи творбите им качествени, високохудожествени. Но те наблюдаваха острожно голямата тройка Георги Караславов, Христо Радевски и Александър Желдов, знаеха, че опасността за изчерпалата се буржоазна линия в нашата култура идва от творците от караславовската типология, които се изявяват върху класиката на критическия реализъм, оформят поетиката си, вземайки уроци от него, подхващат неговите теми, за да ги издигнат на нов етап и да ги осветлят с лъчите на комунистическата идейност. Едва ли има нещо по-логично от факта, че Георги Караславов, теоретикът и литературният критик, който първи приветствува „Моторни песни“ на Вапцаров, който води яростна борба с литературното мракобесие и с поклонниците на аполитичността и на „вечните“ теми, влиза в остър конфликт с някои представители на пролетарския литературен фронт, които подценяват качеството на социалистическо-реалистическата литература. Кой, ако не той, ще влезе в тоя остър конфликт, кой, ако не той ще изнесе проблема за реалното въздействие на прогресивната литература, която няма право да бъде схематична, бедна езиково, монотонна стилово, декларативна, нехудожествено пропагандна и лозунгаджийска, когато е наследница на Ботев, Вазов и Яворов, на Елин Пелин и Алеко Константинов и на толкова блестящи художници от предишните десетилетия. Той е особено близък на съвременния български писател по тези страни на своя талант. Биографията му може да се нарече биография на нашия литературен живот през няколко десетилетия преди и след Девети септември. Творец, който удивително съчетава художника, пластика, психолога с литературния критик и теоретик, призван да бъде сред ония, които направляват литературния процес към социалистическо-реалистическото му пълноводие и богатство на стилове и индивидуалности, Георги Караславов винаги се появява в печата тогава, когато трябва да се изясни или разреши някой наболял литературен въпрос. Професионален писател в най-дълбокия смисъл на думата, той зове пролетарските писатели да се опират на класиката и ги предпазва от плитките води на nihilистичното отношение към нея; доказва им абсурдното подценяване на художествеността за сметка на идейността и пагубните последици за прогресивната линия в културата от такова незряло разбиране; критикува остро, злчно, с теоретичен блясък и партиен патос литературното мракобесие и поклонниците на аполитичната литература тогава, когато народът води под ръководството на партията десетилетни битки против монархо-фашистката диктатура. . . Но той реагира не по-малко остро против модернистичните кълчения, увлеченията по формата за сметка на съдържанието, литературната претенциозност, от която тръгват епигонствата, маниерниченето, самоцелната игра със словото. . . Сочи често съветската литература, на която е един от най-ревностните популяризатори и преводачи, воюва за това, тя да стане опората, традиционната почва, върху която се развиват нашите социалистически реалисти, прескачайки овладени вече от съветските писатели етапи и давайки пример за ускорено развитие на една национална литература, когато тя се опира върху завоеванията на световната прогресивна литература. Особено плодотвор-

но се отразява на нашето развитие тази страна от личността му след Девети септември, когато той е не само един от най-видните, всепризнати майстори на словото, но и един от литературните ръководители. Принципиален и последователен привърженик на прогресивната линия, на когото са чужди еснафските компромиси, той винаги има свое собствено мнение по невралгичните въпроси на нашето литературно развитие и не само че не го крие, но често влиза в конфликти, участва в полемики, поправя грешки. Яркият гражданин, теоретически подготвеният воин, зад гърба на който стои крупно творчество, умее да подаде приятелска десница на младите писатели, да укрепи волята им за борба, да ги подтикне към изява в духа на нашите реалистични и социалистически-реалистични традиции, да им посочи, че талантът умира рано, когато не е оплоден от трудолюбието, от подготовката за дългогодишните мъки над белия лист. Този труженик не само с феноменална писателска памет, но и с феноменална работоспособност наистина ни учудва днес, когато разлистваме страниците на отминалите десетилетия и проследяваме историята на най-новата ни литература, вземайки за повод неговата 75-годишнина. За него не е имало „черна“ работа, той е носил със съзнателността на своите герои-комунисти своя кръст от обществена и литературно-политическа дейност и това не само че не се е отразило на качеството и обема на неговото крупно творчество, но сигурно е подхранвало с инвенции въображението му и му е помагало да събира факти и впечатления за своите нови произведения. Един от най-добрите познавачи на нашата литература, акад. Георги Караславов след Девети септември е направил толкова много за правилната оценка и преоценка на наследството, че без неговото участие в тази отговорна дейност ние сигурно щяхме да имаме много по-ограничена представа не само за класици като Елин Пелин, но и за автори като Тодор Г. Влайков, Антон Страшимиров, Михалаки Георгиев, Илия Волен, Алеко Константинов и др.

Обичайно е, когато отбелязваме годишнините на класиците, да говорим за техния принос в съхраняването на българската реч и за развитието на нашия книжовен език. Като писател и като учен акад. Георги Караславов има не само голяма езикова ерудиция, той не само е странствувал по всички етажи на езика, проучвал е говора на различните социални прослойки и се е запознавал със състоянието на нашите диалекти, но притежава и уменията да въвежда героите с индивидуалните и социално-класови отлики на техния говор. Той взема от различните диалекти — като типичен национален езиков строител — омалял го думи, особено от своята родна Тракия, учи се от писателите преди него, прощутирал е, по думите му, няколко пъти речника на Найден Геров. Езикът му е чист, литературен в най-дълбокия смисъл на думата, богат, едно гъвкаво оръжие в ръцете на автор с редки дарби на пластик, който сякаш естествено и без труд намира най-нужната и най-точна дума. Но така естествено и непринудено боравят с езика само най-големите ни майстори, тия, които имат професионално отношение към него и умеят да призовават на помощ оная лексика, която им е нужна в зависимост от това, дали извайват образа на Юрталана, дали рисуват последните мигове на Тошка, дали разказват за вдовишката участ на Станка Тошаврова или предават речта на Спас Илков на митинг против виновниците за националните катастрофи, агитацията на Въкрил Воденичаров, екзалтацията на героите на „Танго“, чиито лозунги пред бесилото съдържат смисъла на един живот. Но същият Караславов ни смайва със своята терминологична яснота, когато четем публицистиката му, когато разлистваме литературните му студии за другите двама класици на социалистическия реализъм Христо Смирненски и Никола Вапцаров или пък си спомняме фейлетоните, памфлетите, очерците и репортажите му — изяви на журналист, който има на какво да научи съвременните журналисти в борбата им с улегналите вестникарски шаблони, с равност-

та и баналността на износените от употреба фрази. В изказванията си за родния български език, с който той разкри дивната красота на нашения пейзаж и разказа за борбите на своя съвременник за хляб, свобода и щастие, Георги Караславов се прояви още един път като строител на нашата нова социалистическа култура, като възпитател на младия българин в патриотичен дух.

Много нишки го свързват както с нашите класици, към които той бе причислен още на младини, когато написа „Татул“ и „Снаха“, така и със съвременните български писатели. Разбира се, ние трябва да правим внимателно паралелите и съпоставките, да призоваваме Иван Вазов, Елин Пелин, Йордан Йовков, Димитър Талев, Димитър Димов, когато разсъждаваме над прозата му, или Никола Вапцаров и Христо Смирненски, когато анализираме развитието на социалистическия реализъм в българската литература, но това не трябва и да ни пречи да изследваме неговото влияние върху по-новите писатели, особено върху прозаичите от средното поколение, колкото и да се различават те по изразни средства от него. А що се отнася до националното своеобразие, до диалектиката между регионално, национално и общочовешко, то Георги Караславов може да улесни крайно много изследователя, защото Въкрил Воденичаров не би бил такъв страстен, жертвоготовен комунист, ако не беше българин с главна буква и партията не би могла да осъществи завоя в нашата съдба, ако комунистическият идеал не беше станал национален — нещо, което Караславов разкрива като сложен и многостранен процес в целокупното си творчество. Но той винаги ще се намесва като коректив, когато волно или неволно се идеализира патриархалното и старината, когато далечното минало се рисува с краските на идиличното. В такива моменти пред нас ще се изправя жената с черната шамия Марьола, отровила снаха си заради имот, и ще застава пред нас Юрталана, безумно предан на Голямата нива и не намерил смисъл на нещастния си живот извън нея. . . Или пък Селкорът ще разлистя пред нас тъжната повест на живота си и ще ни разкрива трудните пътища на класоосъзнаването на българския работник от селски произход. . . А героиката на борбата против монархофашизма ще ни завладява и ще ни учи да живеем с високи духовни пориви, да се стремим към висините на епохата и да презираме дребнавата сянка на вчерашното в днешния си ден, когато препрочитаме „Танго“ и умираме заедно с гримата антифашисти с предсмъртни възгласи, адресирани към потомците...

Социалният психолог, който разкри с главозамайващи сондажи разкриванията на човешкото под натиска на частнособственическата психика и морал, не прости след Девети септември на героите на „малката правда“, чиито чиновицески деформации той жигоса в „Камък в блатото“ и в кой знае защо обречената на забравя изобличителна комедия „Вуйчо владика“. Той допринесе много за развитието на българската драма като организатор и директор на Народния театър след Девети септември, когато работеше заедно с Николай Лилиев за разцвета на това изкуство, твърде близко до предразположението на неговия талант към драматичното и конфликтното в живота и в литературата. Ние трябва да излезем от трактовките на пиеси от типа на „Снаха“ като сценични варианти на прозаични творби и да отдадем заслуженото на Караславов драматурга, който и на тая жанрова територия се прояви като изкусен ваятел на образи и като майстор на конфликтното действие. Наистина не само пиеси, които имат паралелни прозаични творби, но и такива като „Майка на всички“ и „Ленин влезе в нашия дом“ ни карат да асоциираме към неговата проза — особено много към „Обикновени хора“, що се отнася до последните. Но това е твърде логично за последователен, единен в изявите си, целенасочен и целеустремен автор като него, който още на младини очертава своята творческа територия, избистря своята поезия в духа на класиката и после разширява и задълбочава своите търсения и завоевания, без да поеме по някое коренно противоположно направление

ние на развитие. Тази негова последователност, която ни кара да мислим и за значението на характера за правилната изява на таланта и за нормалното му функциониране, не му пречи да бъде един от най-сложните и трудни за интерпретации, тълкуване и изследване автор, един от най-големите философи в нашата белетристика, драматургия, публицистика и литературна теория и критика, овладял творчески идеите на марксизма-ленинизма и успял с тяхна помощ да хвърли светлина върху революционния път на нашия народ към социалистическото бъдеще.

Получил голямо обществено признание — той единствен от българските писатели е Герой на Народна република България, — цял живот сливал мисъл и дело, творчество и гражданска позиция и дейност в едно, блюстител на традицията и борец за нови пътища на нашата литература и култура, Георги Караславов е един от най-превежданите в чужбина наши автори. За него може определено да се каже, че е автор със световна известност, че творчеството му — като изобразител на юрталановщината и като летописец на Съпротивата — не само е в синхрон с търсенията на чуждите писатели, но стои на челни места в съкровищницата на световната прогресивна литература. Особено е любим той на съветския читател, който го чете в превод на езиците на различни народи, не само на руски език (по данни на Димитър К. Бошнаков той се нарежда от българските автори на второ място — след Иван Вазов — в СССР по тираж и по брой на издадени книги — 36 отделно издадени книги в около 1 500 000 тираж, преведени на 10 езика — в. Антени, 20. XII. 1978, статията „Булгарика“). Георги Караславов разкри раздялата на човека с неговото досоциалистическо битие и по тоя начин нареди нашия народ сред първите, които поемат пътя към социалистическата цивилизация. А по-голяма прослава на България трудно може да се извърши днес, когато това предстои на толкова други народи, когато епохата се движи напред с бързите стъпки на социалистическата революция и в предните й редици крачи един български писател с уверената трудова походка на тракиец и с оптимизма на закален в битки комунист.

Както отбелязах, Георги Караславов е носител на най-високото звание у нас — Герой на Народна република България. Др. Тодор Живков се е спирал на творчеството му в своите речи — особено силно прозвучаха думите му на 70-годишния юбилей на автора, когато нашият партийен ръководител го посочи на младите писатели като пример за осъществяване на таланта. Свои книги или статии и студии са му посвещавали Георги Константинов, Елка Константинова, Пантелей Зарев, Тончо Жечев, Георги Димов, Ефрем Каранфилов, Георги Цанев, Симеон Султанов и други по-млади автори.

В т. IV на своята „Панорама. . .“ акад. Пантелей Зарев, разглеждайки мястото на Георги Караславов в развитието на нашата литература, пише:

„Трудно е да се обхване целокупното дело на този плодovit автор, уловил в своите мрежи живота на две епохи. За всеки дял от това творчество е нужна отделна преценка: неизброимо число статии, литературни изследвания, произведения за деца, значителна мемоаристика. Главната му заслуга, разбира се, е в онзи преврат, който извърши в нашата проза, като създаде нова школа в нея.“

Единици са авторите в една национална литература, за които може да се каже, че са създали нова школа. Г. Караславов, по справедливите думи на Пантелей Зарев, е от тези писатели. За това е необходима голяма научна прецизност и отговорност, когато се разглежда неговото богато творческо дело.

С щедростта на своя народен талант той ни даде в ръцете най-силното оръжие, когато воюваме за нашия хуманистичен идеал: многобройните си томове с романи, повести, разкази, драми, литературни изследвания, мемоари, статии по злободневни литературни и политически въпроси, които често се актуализират в зависимост от особеностите на най-новото ни литературно развитие.

Той върна на своя народ това, което беше получил от него: редкия талант, вратата в доброто и в човека, готовността за борба в името на новия национален идеал — комунистическия. Неговите читатели — от България и чужбина — ще му бъдат винаги благодарни за естетическите лъчения на творбите и за комунистическата им светлина, ще ги четат и препрочитат, когато искат да си спомнят за някогашното, когато им трябва кураж, за да се преборят със съвременната юрталановщина, когато почувствуват необходимост от общуване с извисени герои-комунисти, осмислили живота си в името на най-благородните идеали на новото човечество. . . Когато се изграждат като нови социалистически личности и отстояват себе си в борбата с рецидивите на отишлото в историята минало. . .